

СЕКЦІЯ:
«ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ»

Алексєєнко Максим

**«ПАКТ ЧОТИРЬОХ» – ПЕРША НЕВДАЛА СПРОБА МИРНОГО
ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З НАЦИСТСЬКОЮ НІМЕЧЧИНОЮ**

У статті аналізується спроба європейськими державами умирити нацистський режим Адольфа Гітлера у 1933 році.

Ключові слова: Версальський договір, нацистський режим, політика умирення, «Пакт чотирьох», Ліга Націй.

Період 1933–1937 рр. характеризувався послідовністю підготовкою Німеччини до війни. Основною метою нацистського режиму було виконання масштабного плану переозброєння і, разом із цим, ремілітаризація та укріплення Рейнської області. Обмеження Версальського договору були перешкодою для зростання німецької військової могутності, а тому відмова від них стала пріоритетом для нацистів. Протягом означеного періоду нацистський режим послідовно готувався до конфлікту: вийшов з Конференції з роззброєння та Ліги Націй, запровадив загальну військову повинність і окупував Рейнську область. Все це було необхідним для здобуття військової та стратегічної переваги у майбутніх війнах. Ці заходи були відвертим порушенням Версальського договору і яскраво демонстрували агресивні наміри нацистського режиму. А. Гітлер, звичайно, передбачав, що дії Німеччини на міжнародній арені можуть спровокувати військову відповідь з боку Франції за можливої допомоги Великої Британії, однак він правильно розрахував, що великі держави бояться розпочинати нову велику війну у Європі. З огляду на це, лідер нацистів був переконаний, що ризикові і навіть авантюрні дії врешті решт дадуть свій результат.

Цій готовності ризикувати протистояла інертність та нерішучість західних країн. І Франція і Велика Британія розуміли потенційну небезпеку від режиму А. Гітлера, однак ефективно протистояти його агресивним намірам виявились не в змозі. У британському істеблішменті переважала думка про те, що Німеччина все ще слабка і не становить небезпеки. В той же час, по відношенню до Франції спостерігається відверта недовіра та побоювання її можливої гегемонії у Європі. У цих умовах, представники консервативної партії, такі як С. Болдуїн, С. Гор, лорд Е. Галіфакс та зрештою Н. Чемберлен підтримували курс підтримки Німеччини та її умиротворення. Натомість Франція, маючи найсильнішу армію у Європі, не могла ефективно використати цю перевагу, через постійну політичну нестабільність і протистояння між прихильниками лінії жорсткої політики щодо Німеччини та лінії примирення із нею. У США після Паризької конференції у політиці перемогли прихильники ізоляціонізму та відмови від участі у європейських справах, а тому Америка у цей період не могла грати помітної ролі у відносинах західних країн з Німеччиною. «Перед лицем гітлерівської загрози британська «миротворність», французька інертність і американська нейтральність становлять найхарактерніші явища цього періоду» [3, с 137].

Міжнародне становище Німеччини після приходу А. Гітлера до влади у 1933 р. було вкрай несприятливим. Фактично країна опинилась у дипломатичній ізоляції, а у військовому відношенні все ще була безсилою [2, с. 105]. Франція та Польща, ставилися до Німеччини вороже та насторожено. У березні 1933 р. Ю. Пілсудський навіть пропонував французам розпочати спільну превентивної війну проти Німеччини. Італія насторожено сприймала зазіхання Рейху на Австрію та Балкани, які вважала зоною своїх інтересів. Прихід нацистів до влади завдав удару по німецько-радянським відносинам. СРСР підтримував тісні стосунки з Веймарською республікою, зокрема допомагаючи рейхсверу таємно переозброюватись,

однак агресивна риторика нацистського режиму перетворила Німеччину на загрозу, в очах радянських лідерів. З огляду на все це, зовнішньополітична стратегія А. Гітлера обумовлювалась слабкістю та ізольованістю Німеччини. Перед ним стояла мета відновити військову силу Німеччини, не спровокувавши при цьому сусідні держави. Для цього нацисти постійно запевняли міжнародну громадськість, що Третій Рейх це мирна держава і не бажає війни. Вичерпну характеристику цієї політиці дав В. Ширер: «Говорити про мир, таємно готуватися до війни, виробити обережну зовнішню політику, потай провести переозброєння, уникнути превентивних військових дій проти Німеччини з боку країн-переможниць – такою була тактика Гітлера протягом перших двох років перебування при владі» [5, с 225].

Для врегулювати відносини із новим німецьким урядом у західних держав було два шляхи: утворити широку європейську коаліцію і тим самим стримувати агресивні наміри Німеччини, або спробувати зв'язати її юридичними договорами. Ініціатива у цьому належала Італії, яка вирішила спробувати другий варіант. 18 березня 1933 р. Б. Муссоліні представив британському прем'єру Дж. Макдональду та міністру закордонних справ Британії Дж. Саймону проект угоди між Францією, Великою Британією та Німеччиною, який згодом став відмий як «Пакт чотирьох». Італійський диктатор пропонував, щоб чотири держави узгоджували свою політику в європейських і колоніальних питаннях. Статтею 2 розглядалася можливість перегляду мирних договорів у межах Ліги Націй. Окремо зазначалось, що якщо Конференція з роззброєння виявиться невдалою, західні держави повинні визнати право Німеччини на поетапне переозброєння [1, с 166-167]. Цей проект можна вважати дипломатичним маневром Б. Муссоліні. Він розумів небезпеку нацистської Німеччини, однак в той же час розраховував за її рахунок збільшити вагу Італії у міжнародних справах. Прирівнявши в рамках пакту Німеччину до Франції та Великої Британії Італія могла розраховувати на роль посередника між ними.

Британські міністри, які бажали збереження миру в Європі, в той же час не бажали зближення Італії та Німеччини. Вони не відкинули проект, однак заявили, що пропозиції Б. Муссоліні були абсолютно неприйнятними в їх початковій формі, оскільки вони передвіщали витіснення Ліги Націй, як регулятора європейських відносин. Франція також не погодилась ухвалити пакт. Пункт про можливість перегляд договорів явно загрожував би Польщі та державам Малої Антанти – країнам, які французи розглядали як складову частину власної безпеки та системи стримування Німеччини. 25 березня Постійна Рада Малої Антанти зробила заяву, у якій виступила проти розпорядження територіями малих держав без їхньої згоди [3, с. 139]. Аналогічну позицію зайняла і Польща, яка не тільки побоювалась зазіхань на свою територію з боку Німеччини, але й була ображена тим фактом, що західні країни не визнають її великою державою. У таких умовах Франція запропонувала внести зміни у проект. 7 червня у Римі було підписано остаточний варіант «Пакту чотирьох». У ньому вже не йшла мова про узгоджену європейську політику, а радше про співпрацю з метою досягнення миру. Положення про колоніальну політику були виключені. Зазначалось, що країни-підписанти не будуть розпоряджатись територією малих держав без їхньої згоди, а питання перегляду договорів мала розглядати Рада Ліги Націй. Пункт про можливість переозброєння Німеччини також було вилучено [3, с. 139; 4, с. 35-36].

«Пакт чотирьох» так і не було ратифіковано. Велика Британія не надавала йому великого значення, розглядаючи лише як доповнення до Локарнських угод. Німеччина виявилась не задоволена фінальним текстом, який відкидав всі вигідні для неї пункти. Італія продовжувала запевняти Угорщину та Болгарію, що Пакт стане передумовою для ревізії договорів, у той час як Франція запевняла держави Малої Антанти в протилежному. Вони прийняли остаточний текст, хоча й з явними побоюваннями. Загалом Пакт допоміг посіяти підозри між Францією та її союзниками. Особливо це

стосується Польщі. Недовіряючи французам новий міністр закордонних справ Ю. Бек розпочав зближення із Німеччиною, що врешті респт вилилось в укладення польсько-німецького пакту 26 січня 1934 р.. Для А. Гітлера це був важливий крок у його стратегії: відірвати Польщу від Франції та нанести удар по системі колективної безпеки й союзницьким відносинам французів у Східній Європі. Таким чином, перша спроба мирного врегулювання відносин із нацистською Німеччиною завершилась провалом. Б. Муссоліні у своїй статті від 31 грудня 1933 р. писав: «Якщо не можна переглядати договори за «пактом чотирьох», говоритиме її величність гармата» [3, с. 140].

Список використаних джерел та літератури

1. Medlicott W. N. British foreign policy since Versailles. London; Methuen & Co. Ltd., 1940. 316 p.
2. Гриценко А. П. Усі уроки до курсу «Всесвітня історія». 10 клас. Стандартний та академічний рівні. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 239[1] с.
3. Дюррозель Ж. Б.. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / пер. з франц. Є. Марічев, Л. Погорєлова, В. Чайковський. К.: Основи, 1999. 903 с.
4. Хрестоматія зі всесвітньої історії. 10 клас.: в 2 ч. Частина 2 / Упорядник А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 127[1] с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 09(117)).
5. Ширер В. Злет і падіння Третього Рейху. Історія нацистської Німеччини / пер. К. Дуса, О. Надтока. К.: Наш Формат, 2017. Т. 1. 704 с.
Наук. керівн.: Артюх В. О., кандидат філософських наук, доцент

Гриценко Віталій

ВІЙСЬКОВІ ОПЕРАЦІЇ ТА ЗАВОЮВАННЯ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статті розкрито вплив військових кампаній Римської імперії на її формування та взаємодію з різними регіонами.

Ключові слова: Римська імперія, військові операції, конфлікт, війни.